

the field of inter-branch terminology. The introduced index of polysemy helps to compare the ability of developing polysemy in different functional styles of the language.

Key words: *meronym, polysemy, index of polysemy, terminology, metaphor, metonymy.*

Стаття надійшла до редакції 5.05.2017.

УДК 811.111'25

Мелашенко Д., студентка,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ОСОБИСТІСНА КОМПЕТЕНЦІЯ ПЕРЕКЛАДАЧА: ПРАГМАТИКА І ПОЕЗІЯ

Ця стаття присвячена особистісній компетенції перекладача та факторам її впливу на перекладацьку діяльність. Метою роботи є лаконічний огляд теоретичних засад поняття «особистісна перекладацька компетенція», поданих у низці теорій перекладу, запропонованих вітчизняними та закордонними науковцями у сфері транслятології, аналіз поняття на прикладі перекладу поетичних творів.

Ключові слова: *перекладознавство, перекладацькі компетенції, особистісна компетенція, індивідуальна компетенція, літературний переклад, переклад поетичних творів, емпатія.*

Визначення перекладацької компетенції насамперед у німецькій транслятології необхідно розглядати з різних точок зору, оскільки це поняття не є однозначним, має аверс і реверс. З одного боку, перекладацька компетенція (ПК) розуміється як «здатність перекладати на фаховому рівні». Іншою стороною медалі є визначення ПК як «номенклатура знань, навичок та умінь, необхідних для забезпечення згаданої здатності». Обидва визначення належать сучасному українському науковцю Леоніду Черноватову і відображають амбівалентну природу терміну «компетенція». Черноватий послуговується також поняттям фахової перекладацької компетенції (ФПК) для позначення сукупності вроджених або ж набутих здатностей і навичок, які вирізняють професійного висококваліфікованого перекладача і є для нього характерними [11: 84]. Важливо зазначити, що в українській мові семантичний зміст обох визначень виражений різними поняттями: існує суттєва різниця між компетентністю (рівнем професійного розвитку) та компетенцією (сукупністю знань і навичок). Німецькомовні джерела в обох значеннях подають термін «Kompetenz».

Згідно з Гертом Єгером, ПК визначається як особлива комбінація навичок, необхідних для певної перекладацької дії [6: 140]. У центрі уваги стоїть казуальність компетенцій, що задіяні у синхронній перспективі з оглядом на ситуацію та контекст. Точка зору української дослідниці Пізіної суголосна цій думці, вона пояснює ПК як „сукупність знань і навичок перекладача, що лежить в основі або допомагає перекладачеві здійснювати професійну діяльність і становить *систему, компоненти*

якої є взаємопов'язаними“ [10: 3]. Звернімо увагу на те, що ми зосереджуємося безпосередньо на теоретичних засадах, а не на перекладацькому кейс-менеджменті, тому існує необхідність висвітлювати поняття ПК в системі парадигматичних взаємозв'язків, а саме підкреслити, що в рамках одного замовлення перекладач дуже важливішу роль відіграє питання, якими знаннями та навичками він теоретично, а також і практично **спроможний** скористатися.

Якщо ми здійсимо спробу визначити місце особистості перекладача в цій теоретичній системі, виявиться, що лише деякі науковці торкаються у своїх працях питання особистісної ПК. У монографії “Особистість перекладача в українсько-німецьких літературних взаєминах” українська дослідниця Марія Іваницька наголошує, що за останні 60-70 років проблема індивідуальних особливостей у перекладі підіймалась доволі рідко. Перевага надавалась так званому **лінгвоцентризму**, а постать самого перекладача залишалась у периферії. В монографії представлені герменевтична модель Пепке, класичні теорії Леві, згадуються роботи Штольце та Вільсса [7: 14]. Загалом варто зазначити, що наукова традиція сфери схиляється до пояснення того, чим **має** бути перекладач (стратегії, приписи, техніки, усе, що можна вивчити і чому можна навчитися), ігноруючи при цьому питання, чим він бути може (унікальний вплив психологічного складу особистості, поведінкових паттернів, психологічних акцентуацій і т.п.).

Надалі в цій роботі ми спиратимемось на термінологію та категоризацію, запропоновану Л. Черноватим. Згідно з його тезами, ФПК доцільно розділяти на п'ять основних перекладацьких компетенцій. До них належать *білінгвальна, екстралінгвістична, перекладацька, особистісна та стратегічна* компетенції. До складу особистісної компетенції Черноватий відносить такі аспекти, як психофізіологія перекладу, морально-етична складова, субкомпетенція саморозвитку, фахово-соціальна компетенція (комунікативні стратегії у фахових колах) [11: 85].

Навички, що за Л.Черноватим належать до особистісної компетенції, російська дослідниця А.Маркова поділяє на дві групи, проводячи демаркаційну лінію між *особистісною компетенцією*, до якої належать психологічна самореалізація та самовдосконалення, а також здатність до самовираження, та *індивідуальною компетенцією*, в склад якої входить самоорганізація, врівноваженість та професійний розвиток [9: 34]. Логіка цього поділу автором не обґрунтовується, та в загальному контексті праці її можна пояснити наступним чином: особистісна компетенція бере за основу креативне начало і спирається на ідентичність постаті перекладача, тоді як індивідуальна компетенція стосується передусім контролю, а, отже, заснована на конструктній волі.

Модель групи ПАКТЕ (PACTE-Gruppe) з Барселонського автономного університету, а також модель Альбрехта Нойберга не передбачають особистісної компетенції як варіанту та обмежуються позаіндивідуальними ПК. Ці моделі коментують постать перекладача побіжно і зазначають її у формі «психофізіологічних компонентів та індивідуальних особливостей» (PACTE-Gruppe) або ж подають окремі

складові, що стосуються індивідуальності (поняття heterogenity, open-endedness, creativity у А. Нойберга) [5: 327-342].

Деякі дослідники виходять за межі методології, заснованої за принципом розподілу на компетенції, і вдаються до описативного методу. У статті А. Маркової (Marková) йдеться про *особисті задамки/передумови (persönliche Voraussetzungen)*, які поділяються на інтелектуальні та психічні. До першої групи належать логічне мислення, здатність до аналізу, високий рівень креативності, здатність до самокритики, інтуїція, комунікативна підготовленість та комунікабельність). Друга група включає здатність до концентрації, емоційну врівноваженість, витримку, терпіння, психологічну гнучкість, толерантність до фрустрації та емпатію (*Einfühlungsvermögen*). Окремо Маркова зазначає також мовні здібності перекладача [3: 34].

Павел Куб'як вказує на існування позитивної кореляції між впевненістю у собі та якістю перекладу, що в свою чергу свідчить про неопосередкований зв'язок між особистістю перекладача та процесом і результатом перекладу [2: 65].

У магістерській роботі Мартіни Томечкової підіймається широке коло питань, що стосуються особистості перекладача. Молода дослідниця зазначає низку необхідних навичок, серед них мовні, фахові, моральні, інтелектуальні, психічні та психофізіологічні компетенції. Вона також наголошує на значенні емпатії і підкреслює, що „*без емпатії діяльність перекладача не уявляється можливою*“ [4: 61].

Проблеми впливу особистості перекладача на перекладацьку діяльність торкається Франк Кьонігс у праці «Übersetzen in Theorie und Praxis: Ansatzpunkte für die Konzeption einer Didaktik der Übersetzung», зазначаючи наступне: „*При кожному оновленні інформації карти знання також тасуються заново, і людина приймає рішення, які з них залишити в грі, а які в даному випадку краще відкласти. При цьому цікаво було б виявити, за якими саме закономірностями ментальна колода знань перемішується заново*“ [1: 54].

Чим більше оригінальний текст схиляється до лірики, тим більшого значення набувають психологічно-емоційні характеристики перекладача. Звісно, мова йде не про лірику в сухо-літературознавчому структуралістичному сенсі, де вона розуміється як ритмічно і мелодично організований текст. На увазі мається зображена в «Поетиці» Арістотеля безпосередня передача внутрішніх порухів душі, що відзначена точністю та глибиною рефлексії.

Суб'єктивність висловлювання вимагає від перекладача не лише тонкого відчуття тексту, але і «здатності знайти правильний кут відмінності, що є неунікною, між оригінальним текстом та перекладом» [12:43]. Дослівний переклад рідко буває влучним, навіть коли мова йде про прозові тексти, що ж стосується текстів лірики, то така перекладацька сировина має право на існування лише у якості початкового варіанту. У цьому випадку буквальність не додає поетичному твору точності, але робить його банальним. Це питання філігранної внутрішньої форми мовних структур, тому, як не парадоксально, переклад римованих текстів часто виявляється простішим, аніж робота з верлібром: з ритмомелодики перекладеного тексту можна принаймні зрозуміти,

що це поетичний твір, в той час як недбало перекладений верлібр буде виглядати як набір випадкових слів.

Торкаючись проблеми ритмомелодичної організації тексту, наголосимо на тому, що далеко не кожен текст, наділений ритмікою і римуванням, годен вважатися ліричним твором. Порівняймо для прикладу два зразки тексту, що підпорядкується законам античного гекзаметру. Перший двовірш належить перу Павла Тичини:

Загупало в двері прикладом, заграло, зашкрябало в шибку.

– Ану одчиняй, молодице, чого ти там криєшся в хаті?

Поетичний текст вирізняється класичною для гекзаметру шестистопною ритмікою, слугує для створення величі або повільної поважності зображуваного; віршований розмір цього уривка співвідноситься з його змістом, стилістичними засобами виразності (синонімічний ряд), синтаксичними особливостями (поділ речення на синтагми) та ін.

Тепер розглянемо класичний вже приклад з радянського побуту:

Граждане, не заслоняйте стекол кабины шофера.

Дверь открывает шофер на основной остановке.

Так само, як і попередні, ці рядки побудовані шестистопним дактилем, але ніяких додаткових смислових конотацій така організація тексту не привносить. З точністю до навпаки, мовні пуристи радять у публічних текстах та діловому стилі загалом уникати випадкових рим, асонансів, тавтологій, зайвих повторів – тобто того, що стає у нагоді при створенні досконалого поетичного тексту.

Аби осучаснити це протиставлення між віршем технічним і віршем поетичним, звернімо увагу на те, що поетичну метрику нерідко можна виявити в публічних оголошеннях, надписах на стендах, табличках, попередженнях та ін. Це і амфібрахій у «Паління вбиває», і майже цілком чистий (з кількома пирихтіями) п'ятистопний хорей «Обережно, двері зачиняються». Відокремлювати від сфери поезії слід також і численні рекламні гасла на кшталт «Кока-Кола – радість навколо», у яких ані рима, ані ритм не мають стосунку до лірики, виконуючи суто прагматичну функцію повернення уваги споживача.

При цьому переклад рекламних гасел – справа дещо простіша, аніж переклад поетичний, оскільки інформаційно-емоційний зміст цих фраз майже завжди лежить на поверхні. Вільгельм Левік, російський перекладач і поет ХХ століття, писав про поетичний переклад, що в його рамках «можна створити лише подібний твір, який буде схожим на текст першотвору, як схожий брат на сестру, а діти на батьків» [8]. Необхідно відчувати нервовий імпульс, яким породжений вірш, з надзвичайною точністю, тому емоційний інтелект та емпатія виконують провідну функцію.

Поетичний переклад у суті своїй покладається на сакральний момент злиття з ліричним героєм, коли життя автора, його почуття та думки, відтворені у фікційному світі, осмислюються перекладачем як власне переживання. Його мистецтво полягає у тому, щоб прийняти у себе насіння поетичної ідеї і проростити з нього новий твір з тим самим аутентичним “ароматом”, тобто почуттєво-смисловим наповненням.

У цій статті здійснено огляд теоретичних підходів до поняття «особистісна перекладацька компетенція» та її найважливіших факторів впливу у перекладі поетичних текстів.

Беручи до уваги усі згадані дослідження, можна зробити висновок, що особистісну компетенцію перекладача часто обмежують її грубою прагматикою, в той час як доцільним вбачається поглиблення її потрактування у напрямку психології особистості, рис, акцентуацій характеру і т.п. Імовірно, літературна критика біографічної школи може стати у пригоді для розвінчання ефекту чорного ящика (Black-Box Effekt) і подальшого розшифрування процесів перекладацької діяльності.

Для вдалого поетичного перекладу особистісна компетенція стоїть чи не на першому місці, тому що значення набувають як свідомі, так і несвідомі впливи людської особистості на мовний паттерн. Можна припустити, що досконалим з більшою імовірністю буде переклад, виконаний перекладачем, досвід якого співпадає або накладається на досвід автора. Втім, це не гарантує, що переклад творчого доробку Кафки людиною з невротичним розладом матиме адекватну якість, адже перекладацька майстерність також відіграє неабияку роль. Отож, в перекладі поетичних творів необхідно віднайти рівновагу між чуттєвим та раціональним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Königs F. G. Übersetzung In Theorie Und Praxis: Ansatzpunkte für die Konzeption einer Didaktik der Übersetzung [Text] /Bochum: Seminar für Sprachlehrforschung der Ruhr-Universität, 1979. – 127 S. 2. Kubiak P. Übersetzer als Problemlöser : eine qualitative Studie zum Problemlöseverhalten von semiprofessionellen Übersetzern [Text] / Paweł Kubiak. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. – Poznan : Wyd. Naukowe UAM, 2009. – 234 S. 3. Marková O. The problems of translation of technical and science texts [Text] / Plzeň, 2014. – 50 S. 4. Tomečková M. Einige Bemerkungen zur Übersetzungstheorie und –praxis mit besonderer Berücksichtigung der Äquivalenz-Problematik [Text] / Brno, 2009. – 66 S. 5. Wotjak G. Quo Vadis Translatologie? Ein halbes Jahrhundert universitäre Ausbildung von Dolmetschern und Übersetzern [Text] / Berlin: Frank & Timme Verlag für wissenschaftliche Literatur, 2007. – 447 S. 6. Егер Г. Коммуникативная и функциональная эквивалентность [Текст] // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике: сб. научных статей под общей ред. перевода с англ., нем., фр. В.Н.Комиссарова. М.: Международные отношения, 1978. – с.137-156. 7. Іваницька М.Л. Особистість перекладача в українсько-німецьких літературних взаєминах: монографія [Текст] / Чернівці: Книги – XXI, 2015. – 604 с. 8. Левик В.В. Перевод как искусство [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vvl100.narod.ru/vl-002.htm> 9. Маркова А. К. Психология профессионализма [Текст] / А. К. Маркова. – М.: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – 308 с. 10. Пизіна Е.В. Поняття перекладацької компетенції у зарубіжних науково-педагогічних виданнях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pfto/2011_21/files/P2111_20.pdf 11. Черноватий Л. М. Зміст поняття «фахова компетентність перекладача» як складової методики навчання [Текст] / Л. М. Черноватий // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 1998. – Вип. 2 (74). – 2014. – 300 с. 12. Эткинд Е. Поэзия и перевод [Текст] / М. – Л.: Советский писатель, 1963. – 431 с.

Melashenko D., student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE INDIVIDUAL TRANSLATORIAL COMPETENCE: PRAGMATICS AND POETRY

This article is dedicated to the individual translatorial competence and the factors of its influence on translatorial activities. It aims to give a short overview of the theoretical approaches to the notion of individual translatorial competence given in a range of translation theories by Ukrainian and international researchers and also provides its analysis at the example of poetry translation.

Key words: *translatology, translatorial competences, individual competence, literary translation, poetry translation, empathy.*

Melashenko D., Studentin,
Institut für Philologie, Nationale Taras-Schewtschenko-Universität Kyjiw

DIE PERSÖNLICHE KOMPETENZ DES ÜBERSETZERS: PRAGMATIK UND POESIE

Dieser Artikel ist der persönlichen Kompetenz des Übersetzers und ihren Einflussfaktoren im Rahmen der translatorischen Tätigkeit gewidmet. Das Arbeitsziel besteht darin, einen kurzen Überblick über die theoretische Basis des Begriffes „persönliche Kompetenz“ in Übersetzungstheorien verschiedener Forscher im Feld der Translatologie, darunter ukrainische und deutsche Experten sowie Vertreter anderer Nationen. In der Arbeit wird auch kurz die Bedeutung der persönlichen Kompetenz beim Übersetzen der Poesie analysiert.

Schlüsselwörter: *Translatologie, translatorische Kompetenzen, persönliche Kompetenz, individuelle Kompetenz, literarisches Übersetzen, Übersetzen der Poesie, Empathy, Einfühlungsvermögen.*

Стаття надійшла до редакції 28.08.2017.

УДК 811.112.2'42:316.776

Міхіденко К. О., аспірантка
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

КАТЕГОРИЗАЦІЯ У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ КОНФЛІКТНОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглядається процес категоризації дискурсивного простору під час міжкультурної конфліктної взаємодії в умовах віртуальної комунікації. На основі мовного матеріалу з німецькомовних Інтернет-форумів та чат-румів розглядаються такі категорії, як МИ, ВИ, ВОНИ, ДРУГ, ВОРОГ, ПРАВДА, БРЕХНЯ, ПРАВИЛЬНО, НЕПРАВИЛЬНО.

Ключові слова: *конфліктний дискурс, міжкультурна комунікація, категоризація, когнітивні схеми.*